

Šedřová, Klára

Smích řákovské skupiny

In: Šedřová, Klára. *Humor ve škole*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2013, pp. 87-97

ISBN 9788021062054

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129784>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

6. Smích žákovské skupiny

V této kapitole se budeme věnovat humoru, který se realizuje uvnitř žákovské skupiny. Pokud do něj vstupují učitelé, tak jen okrajově jako členové publika. Použijeme-li Zivův (2010) model, můžeme říci, že žáci jsou zde autory humoru, objekty humoru i jeho publikem.

V nasbíraných datech lze identifikovat dvě skupiny žákovských vyprávění. První skupina referuje o akci jednotlivého žáka, která je nějakým způsobem komická. Ve druhé skupině je tvůrcem i objektem humoru celá žákovská skupina.

6.1 Komický žák

Jestliže je objektem žákovského humoru **jeden ze spolužáků**, je to typicky žák komický – to znamená, že buď provede nějaký úkon, nebo má nějaké vlastnosti, které se ostatním zdají směšné, aniž by sám smích svých spolužáků nějak záměrně povzbuzoval. Lze říci, že se v rámci žákovského humoru zaměřeného na žáky de facto nevyskytuje kategorie vtipného žáka, což je rozdíl oproti humoru zaměřenému na učitele. Neznamená to, že by žáci nikdy nebyli vtipní, žákovské vtipy, které se v nasbíraném materiálu objevují, jsou však obvykle zaměřeny na učitele, a proto jsou shromážděny v oddíle Napálený učitel.

Pokud tedy žáci vyprávějí o humorné příhodě, jejímž objektem je jejich spolužák, situují ho do komické role. Zároveň se v těchto příbězích jen zřídka objevuje cizí zavinění (na rozdíl od příběhů o učitelích). Pouze ve třech případech se žák stane objektem léčky svých spolužáků, ve všech ostatních vyprávěních komično vyplývá z jeho autonomní akce. Do kategorie komický žák spadá celkem 22 textů. Více než tři čtvrtiny z nich jsou vyprávěny ve třetí osobě – to znamená, že vypravěč není identický s objektem humoru. Pouze pět textů charakterizuje po formální stránce ich-forma, vypravěči v nich – se zřetelnou sebeironií – líčí nějaké vlastní komické pochybení, jež je zdrojem zábavy pro jejich spolužáky.

Zdrojem žákovské komiky jsou nejčastěji různé **omyly a nehody** (to je stejné jako v případě komických učitelů). Komický žák například upadne na zem ve chvíli, kdy se třída seznamuje s novým učitelem (text č. 29), nebo mu ujede noha a při pádu nechtěně plácne učitele po zadnici (text č. 33). Může být rovněž pronásledován zvířaty (pávem v textu č. 67, holuby v textu č. 106). Nejčastějším typem nehody je však neobratná manipulace s psacími potřebami, o níž se zmiňují čtyři různé texty, a to téměř identickým způsobem – žák si zabarví či poraní ústa při jejich okusování.

Ukázka 16:

Bylo to takhle jednou ve čtvrtek. Ráno za mnou přišel spolužák Patrik, že si doma zapoměl penál a jestli nemám navíc nějakou propisku. Já jsem měla navíc pouze kuličkové pero, které jsem Patrikovi půjčila.

Třetí hodinu jsme měli fyziku, kterou vyučuje pan učitel Pokorný. Pan učitel nám začal vysvětlovat novou látku, ale našeho Patrika látka vůbec nezajímala. Z nudy začal kuličkové pero okusovat. Po určité době se začal Patrik smát na celé kolo, samozřejmě jsme se všichni do jednoho otočili, aby jsme věděli proč se Patrik, tak strašně směje. Když jsme však Pátu viděli, museli jsme se všichni smát také, protože Patrik měl modrý jazyk modré zuby i modrou celou pusou.

Z toho jak okusoval to mé pero tak se mu podařilo prokousnout bombičku s náplní. Pan učitel Pokorný mu řekl, že z něho ten inkoust musí ven, ať už spodem nebo vrchem, ale ať počítá s tím, že ať to jde tudy nebo tamtudy, že to bude v každém případě modré.

Libor ten si ještě přisadil, že je Patrik vlastně borec, protože to se každému a hlavně každý den někomu nepovede, aby měl modré hovno. Na to jsme se my ostatní dali ještě do většího smíchu. Pan učitel to tu hodinu s námi vzdal a už jsme se víc neučili. Patrika poslal k umyvadlu omýt si pusou a doporučil mu, aby si doma pořádně vyčistil zuby, aby další den nepřišel ještě modrý.

(text č. 20, dívka, 8. ročník)

Na ukázce č. 16 můžeme demonstrovat jeden rys, který je pro vyprávění o komických žácích typický, a tím je **zdůraznění tělesnosti**. Ve vyprávění o prokousnutém peru figurují jednak ústa, která si žák znečistí inkoustem, jednak konečník, o němž následně vtipkuje učitel i spolužáci. Jde o partii se sexuální významem. Lze patrně konstatovat, že zatímco humor zaměřený na učitele funguje jako médium pro hostilní pocity, humor zaměřený na žáky absorbuje především **sexuální motivy**.

V řadě textů hrají důležitou roli tělesné funkce, především vyměšování, v textu č. 5 je zdrojem komiky fakt, že si žákyně v hodině *prdne*. Další texty se točí kolem záměny dívčích a chlapeckých toalet, případně kolem jejich dostupnosti.

Ukázka 17:

Jednoho krásného dne při hodině matematiky jeden kluk jménem Matěj Šufř, (ten chodil do první třídy), potřeboval na záchod. Když zazvonilo, naše třída začala přestávku, ale třída, kde byl Šufř, pokračovala ve vyučování. Šufř se nezeptal, jestli může jít, tak to držel, jak to šlo. Já jsem šel na záchod. Mezitím začala Šuffíkovi přestávka. Šel jsem po chodbě ze záchodu, proti mně běží Šuffík s rozepnutýma kalhotami a čůral a křičí na mě. Pozor Jakube!!! V poslední setině jsem uskočil na stranu, Šuffík utíká dál po chodbě. Když doběhl na záchod, stihl počůrat ještě toaletní

papír, mýdlo a umyvadlo. Když doběhl k mušličce, čůrání pominulo. Stihl utřít pouze umyvadlo, mýdlo a kachličky. Jinak celá chodba byla trochu do žluta a mýdlo a umyvadlo utřel svými dvěma papírovými kapesníčky.
(text č. 89, chlapec, 6. ročník)

Principem humoru je v ukázce 17 močení mimo toaletu, dokonce ve velmi veřejném prostoru (chodba). Jde jednak o narušení prostorového uspořádání školy, jednak o odhalení činnosti, která má zůstat skryta. Odhalena je nejen tabuizovaná činnost, ale dochází i k obnažení samotného žáka, jenž si v běhu rozepíná kalhoty. K nepřípadnému odhalení se přidává motiv znečištění, který se rovněž objevuje v řadě narácí o komických žácích. V ukázce 16 se žák zabarvil od propisky, v jiném z textů usedne na tácek s burtem a hořčicí a ušpiní si kalhoty, jak jinak než na zadnici (text č. 26).

Komický žák je vždy **osamělý**. Ani v jedné ze zaznamenaných příhod nemá komplice, který by se na trapasu podílel. Spolužáci jsou přesto vždy přítomni; kdyby totiž absentovalo publikum, nešlo by o komickou příhodu. Spolužáci tedy tvoří publikum, komický žák je hlavním aktérem jevištního dramatu.

Ukázka 18:

Před nějakou dobou jsme se třídou jezdili na plavecký výcvik. Jezdili jsme do města do bazénu. Když jsme tam jeli naposled, stala se moc vtipná událost. Nejdřív když jsme tam přijeli, tak jsme se seřadili u bazénu. Dělali jsme různé soutěže a hry. Taky jsme dělali, co nás napadlo. Museli jsme i uplavat 200 metrů na čas. Pak jsme šli skoro všichni na tobogán. Chvilí jsme jezdili a pak jsme si všimli, že Honza si hraje sám v bazénu. Tak jsme si řekli, že za ním půjdeme a řekneme mu, ať jde s námi jezdit na tobogán.

Když jsme mu to ale pověděli, říkal, že nechce. Tak jsme ho začali přemlouvat. Po dlouhém přemlouvání konečně šel. Když byl nahoře, tak ale dostal strach a zase nechtěl jet. Chvilí tam stál a rozmýšlel se a mezitím jsme postupně všichni sjeli dolů a čekali jsme na něj, až přijede. Konečně jsme ho uviděli v poslední zatáčce. Jel příšerně pomalu. Když spadl do vody, hned se vynořil a vedle něho se hned vynořily taky jeho plavky. Celá třída se začala hrozně smát. Honza vzal plavky a pokoušel se je ve vodě navlíknout. Vůbec mu to ale nešlo. Pořád jsme se smáli. Nakonec si je obléknul a vylezl a už na tobogán nešel.

(text č. 88, dívka, 7. ročník)

Honza je v ukázce 18 po dlouhou dobu v centru pozornosti. Nejprve si spolužáci *všimnou*, že si hraje sám, pak ho *přemlouvají*, aby se svezl na tobogán. Nakonec stojí ve špalíru pod tobogánem a čekají, až se vynoří. Závěrečná scéna je až snová; připomíná poměrně běžný sen o tom, že člověk v průběhu interakce s lidmi ve veřejném prostoru najednou zjistí, že je nahý.

Smích skupiny spolužáků je v tomto případě výsměchem. Ve výsměchu je vždy přítomen prvek agresivity vůči osobě, jíž se smějeme, v žákovském humoru orientovaném na spolužáky však patrně převažuje určitý typ úlevy: jsem rád, že se něco takového nestalo mně. Smích žákovské skupiny je zde výrazem triumfu těch, kteří překonali strach a jezdí na tobogánu, plavky jim padnou a nestydí se za svá měnící se těla. Převahu tělesných a sexuálních motivů v tomto typu humoru lze vysvětlit poukazem na to, že starší školní věk odpovídá vývojovému stadiu puberty, v němž dochází k utváření genderové a sexuální identity (Woods, 1983).

Vedle humorných příhod s tělesným podtextem v nasbíraných datech nalezneme i některé příklady chování, které je shledáno jako komické a přitom nemá sexuální konotace. Jeden z textů líčí vychloubačné chování jednoho ze žáků, na které dětská skupina reaguje trestem (text č. 18).⁴⁹ Ostatní příběhy, které se netýkají tělesnosti a genderové identity, se týkají **identity akademické**: komično v nich pramení z neschopnosti žáka podat očekávaný školní výkon. Jde obvykle o popis zkoušení (ústního či písemného), při němž komičtí žáci produkují směšné odpovědi. V ukázce 19 jsou ústředními postavami dvě spolužačky, které si napovídají při písemce ze zeměpisu.

Ukázka 19:

Co mě však v ten den absolutně zarazilo, byla věta kterou jsem z té vedlejší lavice slyšel, upřímně když píšete test a vedle vás ozve krátký dialog ve tvaru: „Jaké je hlavní město Nizozemska?“ a odpověď: „Já nevím, asi Holandsko.“ málo kdo by si myslel že se stane co se stalo. Reakce paní profesorky Kolaříkové která na konci hodiny po vybrání testů pročetla namátkou některé odpovědi byla přímo dechberoucí. Pohled upřímně vržen do poslední lavice v řadě u dveří a na oblyčejí jasně zadržovaný smích. Když se podívala na další test, tato reakce se opakovala, s tím rodílem že smích už patrně nebylo možné zadržet. Dívky se zmateně rozhlížely a patrně nechápaly o co se jedná. Po hodině když se třída sešla aby prodiskutovala odpovědi, otázala se tato dvě děvčata zda je hlavní město Nizozemska opravdu Holandsko... Reakce třídy byla z části podobná reakci paní profesorky, s tím rozdílem že třída se směje do dnes.
(text č. 69, chlapec, 9. ročník)

Autorem textu, jehož část je obsahem ukázky 19, je chlapec s průměrným prospěchem (do identifikačního listu uvedl prospěch 2,3), v textu je mnoho gramatických chyb. Nejde tedy o elitního studenta, přesto je v jeho příběhu zjevný posměch mířený na dotyčné spolužačky. Jde patrně o sebeobranný humor s podobným mechanismem, jaký jsme identifikovali výše u humoru s motivy tělesnosti a sexuality. Komické výstupy při zkoušení do sebe absorbují obavy ostatních žáků, kteří jim přihlížejí a smějí se,

49 Jde o jeden z několika málo příběhů, v nichž spolužáci nastrojí na komického žáka léčku – přestanou s ním komunikovat až do chvíle, kdy své chování změni.

z toho, že sami budou shledáni jako kognitivně nedostateční, jednoduše řečeno *hloupi*. Hloupost je ve starším školním věku jedním z nejhroživějších stigmat. Znovu jde tedy o mechanismus úlevy, o projekci nežádoucí nálepky na někoho jiného.

Pro doplnění obrázku přidáváme ukázkou 20, v níž nejde přímo o nedostatečný akademický výkon, ale opět je prezentována hloupost komického žáka. Rovněž je příznačné, že kontextem vyprávění je situace při zkoušení.

Ukázka 20:

Povím vám jednu veselou historku ze základní školy. Chodil se mnou jeden spolužák, který se jmenoval Dimitrij. Všichni mu však říkali Dimo. Byl trochu pomalejší, bil spolužáky, zapálil záchod, převrátil knihovnu v kabinetu, nakopl zástupce ředitele, napadl fotografa při focení třídy, spustil požární poplach. Jinak ale byl celkem v pohodě. Jednou jsme psali test z češtiny. Dimo se po dlouhé úvaze rozhodl, že se tohoto testu nezúčastní. V době, kdy jsme psali test, zazvonil paní učitelce mobil. V mobilu se ozvalo vysokým hlasem: „Brej den, chtěla bych prosím omluvit svého syna, Dimitrie z dnešní výuky. On je totiž strašně moc nemocnej.“ Paní učitelka začala tušit nějakou levárnu. Na chvíli se zamyslela a brzy jí došlo, odkud vítr fouká. Následně se zeptala: „Kdo že to volá?“ Na druhé straně mobilu se ozvalo: „Tady je moje mamka.“ Paní učitelka se začala hlasitě smát a do mobilu řekla: „Dimo, ty jsi ale debil!“ Tak takhle to měl ten Dimo promyšlený. (text č. 113, chlapec, 7. ročník)

Nadneseně řečeno, legrace při zkoušení a při písemkách je obětí, kterou komičtí žáci přinášejí ostatním, aby redukovali jejich tenzi a obavy, jež s sebou neustálé hodnocení kognitivní výkonnosti nese.

6.2 Blbiny

Kategorie, kterou jsme pojmenovali Blbiny, je ze všech skupin žákovských textů nejpočetnější, obsahuje 31 vyprávění. Zatímco komický žák je solitér, žák, který se účastní blbin, je **kolektivní tvor**. Všechny tyto narace líčí jednání dětské skupiny, nejčastěji v první osobě množného čísla (*my jako třída*). To znamená, že se autor textu identifikuje se skupinou a vystupuje v příběhu jako její člen.

Blbiny zahrnují žákovské jednání, obvykle označované jako zlobení, které sahá od vrstevnického škádlení přes drobné přestupky proti školnímu řádu až k poškozování školního majetku. Tyto aktivity jsou **neintencionální**, neboť nesledují žádný předem daný cíl, jediným případným cílem je zahrnat nudu. Dalším společným rysem je jejich **spontaneita** a **skupinová infekce** – vznikají bez předchozího plánu v důsledku okamžitého nápadu,

a jakmile jsou jednou uvedeny do chodu, zapojují se postupně další žáci, kteří jsou v dosahu.

Ukázka 21:

Je středa 7. dubna 2011 a my máme jít vařit. Hurá, zase bude nějaký dobrý dlabanec. Vše je v pořádku, až na tu změnu. Místo vaření jdeme do skleníku. Začalo to rozdělováním prací. Kluci dostali motyčky na okopávání a holky měly sázet až na mě, není dost místa. Radši jsem šla vytrhávat plevel. Já a kluci jsme udělali svou práci a tak jsme se začali nudit.

Jenže kluci jakmile se začnou nudit, tak vyvedou nějakou pitomost. A v tom se to stalo. Začala nade mnou létat hlína. Učitelka se zlobila, marně. Kostík hodil žížalu Pacíkovi na tričko, chudinka žížalka. A místo hlíny se začaly házet žížaly. Ale paní učitelka už toho měla dost, tak řekla, že kdo něco hodí udělá padesát dřepů. A to se nikomu nechtělo.

Tonda přišel na jeden nápad. Začal si zahrabovat svoji motyčku. Jak to kluci zahlédli, hned se opíčili. Prima nápad. I já jsem se k nim přidala, protože jsem se nudila a to byla otrava.

Marek si ji zakopal tak dobře, že ji našel až čtvrt hodiny po našem odchodu a to s pomocí Tondy. Ještě, že máme kamarády.

(text č. 25, dívka, 7. ročník)

Citovaný text dobře reprezentuje základní znaky celé skupiny. Jediným stimulem je nuda, prvotní impulz v podobě hozené žížaly vyvolá řetězovou reakci v podobě chaotického třeštění celé dětské skupiny. Podobně se např. v textu č. 128 popisuje, jak při školní návštěvě kina *v půlce promítání někdo začal házet velké papírové koule, a proto jsme se s chutí do tohoto „bombardování“ přidali*. V textu č. 30 někdo o přestávce hodí kouskem ovoce, načež začnou *rajčata, okurky, papriky, někdy i pantofle létat vzduchem*.

Nezaujatému čtenáři tento typ vyprávění nemusí připadat příliš vtipný. Nabízí se otázka, co je na akcích tohoto druhu natolik humorného, že se o nich zmiňuje tak vysoký podíl respondentů. Jde o jednání, které **překračuje vymezené hranice**, inkongruence tedy spočívá v tom, že se **děti chovají tak, jak by se ve škole chovat neměly**. To je poměrně běžný jev a sám o sobě by na vyvolání humorného efektu nestačil. Podstatné je emocionální vzrušení, které blbiny doprovází. Žáci podlehnouví emocionální nákazě prožívají radostné veselí. To znamená, že tento typ zážitků lze pod hlavičku humoru zařadit spíše na základě jeho projevů než na základě impulzu, který jej vyvolává.

Někdy se tímto způsobem realizuje genderové škádlení. V textu č. 134 kluci blbnou v holčičí šatně v době, kdy mají děvčata tělocvik. Převlékají se do dívčích šatů a fotografují se mobilem, přičemž tyto fotografie děvčatům později ukazují. Poměrně častý je popis genderových honiček, při nichž je někomu odejmut nějaký předmět a následně se ho dotýčný či dotýčná snaží získat zpět.

Ukázka 22:

Jednou si pamatuju jak po první hodině (v tělocviku) jsme se všechny holky poctivě převlékly. Když jsme přišly do třídy kluci už tam byli všichni si opisovali domácí úkol z matematiky. Já jsem si šla sednou to mé lavice kde jsem si začala chistat věci. Když jsem se ohla do tašky, jeden bláznivej kluk mi stačil vzít z lavice můj tmaví DAKINE penál. Hned jsem běžela za ním. Kamaráda která sedí přede mnou v lavici se mi snažila pomoc. Z rovna bylo otevřené okno. Ten kluk co pomáhal druhému klukovi hodil penál z okna. Já jenom koukala. Kamarádka s druhým klukem okamžitě jak viděli penál letět oba dva penál chytli na konci parapetu... Nevím proč, ale bylo to velmi vtipné a to pro všechny! Ten penál pořád mám.
(text č. 135, dívka, 8. ročník)

Vidíme, že autorka textu označuje svého protihráče jako *bláznivého*. To dobře vystihuje atmosféru hravosti a nevážnosti, která tento typ akcí doprovází. Ačkoli je ve vyprávění přítomna ústřední dvojice (majitelka penálu a zloděj), pod vlivem skupinové nákazy se zapojují další aktéři, přičemž se vytváří dívčí a chlapecká koalice.

Podstatou blbin je, jak už bylo řečeno, překračování školních norem. Pět ze sebraných žákovských textů popisuje situaci, kdy děti přinesou do školy nějaké zvíře. To samo o sobě představuje narušení pravidel (pokud žáci nejsou k takovému činu přímo vyzváni, o čemž také referuje jeden z textů – text č. 15). Příhody o zvířatech pokračují tím, že zvíře vydává v hodině rušivé zvuky (text č. 120) nebo něco poničí, např. rozkouše atlas (text č. 15). To vše se zdá žákům humorné, neboť jde o vybočení z obvyklé rutiny a nudy.

Ukázka 23:

Tato historka se mi vážně stala. To jsem byl ještě na prvním stupni. Jedna spolužačka donesla do školy křečka. My jsme si s ním o přestávce hráli a někdo zapomněl dovřít klec. A křeček byl fuč. Tak druhou přestávku jsme se ho pokusili najít, ale marně. Třetí hodinu se křeček ukázal pod učitelčíným stolem, paní učitelka si ho všimla, začala pištět a začalo pátrání, či křeček je. My jsme se ale tak smáli, že jsme nemohli odpovědět. A tak jsme dostali celá třída trest, ale vůbec nám to nevadilo, protože jsme byli rádi, že se křeček našel.
(text č. 116, chlapec, 6. ročník)

Jestliže ukázka 22 upomínala na divadelní veselohru, scéna v ukázce 23 je jako vystřižená z filmové grotesky. Učitelka vypískne, když spatří inkongruentní úkaz – křečka pod stolem – a celá třída propukne v smích. Nejde o naplánovaný žert jako v oddíle *Napálený učitel*, jde o nezáměrný důsledek skutečnosti, že někdo přinesl tajně do školy křečka a o přestávce si s ním děti hrály. Učitelka následně třídu potrestá, což je pro blbiny příznačné, velmi často **jsou sankcionovány**. Lze říci, že **očekávání trestu** je

s blbinami spojeno, je jejich inherentní součástí. Paradoxně se s vědomím možné sankce v tomto typu humorných příběhů snoubí **bezstarostná nálada** (*a tak jsme dostali celá třída trest, ale vůbec nám to nevadilo*) a to je zřejmě skutečné jádro blbin. Žáci se vystavují hrozbě trestu a přitom si to užívají, transformují tedy nepříjemné emoce v příjemné. Je možné, že skrze účast v kolektivních blbinách získávají generickou **odolnost**, kterou jsou schopni aktivovat při sankcích, jež se odehrávají mimo humorný rámec. Ty jsou ve škole pochopitelně běžné, učitelé žáky trestají za přestupky, pochybení či nedostatečné výkony, ať už formou poznámek, známek, úkolů navíc nebo prostě verbální kritikou. Být objektem takovýchto sankcí ze strany učitele je frustrující a žák těmto sankcím čelí osaměle. Při blbinách je tomu jinak, trestána je celá skupina, což žákům dává sílu se navzájem podpořit a relativizovat sankci učitele, převrátit ji z vážného diskurzu (ve kterém ji učitel formuluje) do diskurzu humorného (v němž se realizují žákovské blbiny). Tento situační pocit, že učitelské tresty jsou vlastně k smíchu, si potom žáci mohou vyvolat i v momentě individuálního trestu. Účast v blbinách tak žákům propůjčuje určitou **ochrannou moc**, kterou mohou využít ve svých interakcích s dospělými na půdě školy.

Někdy zůstávají blbiny nepotrestány, protože nejsou odhaleny. Přesto se odehrávají v atmosféře očekávání sankce a konfrontace s učiteli.

Ukázka 24:

Byla zrovna svačínová přestávka a my jsme se chystali na dvě hodiny tělocviku, které měly následovat. Spolužák Lukáš měl na svačinu Kofolu, ale nestihl ji dopít, protože už jsme museli jít rychle do tělocvičny. Zbytek Kofoly proto v rychlosti vylil do jedné z kytek, které máme na okně vzadu ve třídě.

Po víkendu jsme přišli do třídy a čekalo nás velké překvapení. Ve třídě to strašně smrdělo! Hned jsme se snažili zjistit, co to tak hrozně smrdí. Nakonec jsme na to přišli. Byla to ta kytko, do které Lukáš nalil Kofolu. Tak se kluci rozhodli toho využít. Kytku ještě několik dní zalévali Kofolou. Smrdělo to čím dál víc.

Ve středu jsme měli mít hudební výchovu a protože kluci neradi zpívají, tak dostali nápad. Smradlavou kytku dali na okno blíž učitelskému stolu. Když přišla učitelka, hned se divila co to tak smrdí. Celá třída zadržovala smích a učitelka se jen divila co to s náma je.

Dodnes neví, co to ve třídě smrdělo a co nám bylo k smíchu. A co se stalo s kytkou? Zanedlouho zkončila na kompostu, který máme na školní zahradě. (text č. 39, dívka, 9. ročník)

Ukázka 24 prezentuje klasický příklad blbin, zalévání květiny kofolou má téměř nonsensový charakter – kofolu bylo přece možné nechat ve třídě, přemístit do šatny, vylít do umyvadla a podobně. Impulzivní nápad Lukáše následuje celá chlapecká skupina. Pach linoucí se z rostliny je do urči-

té míry zábavný, ale zábavnost se ještě stupňuje, když se žáci rozhodnou k nepřímé konfrontaci s učitelkou tím, že květináč přistrčí k učitelskému stolu. Tady vidíme, že v některých případech děti sankci nejenom očekávají, nýbrž jí aktivně vycházejí vstříc. V ukázce 24 však učitelka nerozklíčuje žákovský podíl na zápalu ve třídě a incident vyznívá do ztracena. Přeléváním poničená rostlina je nakonec vyhozena.

Nepořádek, ničení věcí či přímo majetková škoda představují okolnosti, které se s blbinami často pojí. Běžným důsledkem žákovského blbnutí jsou skvrny od ovoce na stěnách, od slizu či plastelíny na stropě, rozlitá voda, rozsypané jídlo, papírem ucpané toalety a podobně. Některé humorové příběhy končí zdemolováním umyvadla (text č. 2), jiné rozbitím skleněných dveří (text č. 81) nebo nebezpečnou chemickou reakcí (text č. 23).

Ukázka 25:

Aby nebyla nuda tak se skupinka kluků rozhodla že jeden pustí hudbu, druhý bude natáčet a třetí tančit. Jak se domluvili tak to také udělali. pustili hudbu a jeden začal tančit. Běhal po celé třídě a skákal po lavicích. Když byl asi v půlce písničky tak skočil na jednu lavici, která pod ním v zápětí praskla, z toho se začala celá třída smát.

Až na to přišli učitelé tak musel slíbit, že koupí novou desku. Další týden novou desku donesl a lavice byla v pořádku.

(text č. 71, dívka, 9. ročník)

Efekt způsobení škody jsme mohli pozorovat rovněž u žákovských léček na učitele v oddíle Napálený učitel. Scénář blbin však není identický, blbiny nemíří personalizovaně na jednotlivé učitele, jejich cílem není učitele pokořit, zarmoutit či jim přivodit nějakou újmu. Pokud jsou blbiny proti něčemu zaměřeny, pak je to školní instituce jako taková, jejíž pravidla žáci blbin překračují a porušují. Jde tedy o **vyjádření rezistence**, avšak spíše **vůči škole** než vůči učitelům. Učitelé zde vystupují jako reprezentanti instituce školy, na žáky dohlížejí, napomínají je a nakonec i trestají. Jak už však bylo řečeno, tresty nejsou v tomto typu příběhů neseny zvláště úkorně (*Až na to přišli učitelé, tak musel slíbit, že koupí novou desku. Další týden novou desku donesl a lavice byla v pořádku.*), žáci s nimi počítají a učitele z nich neviní. Lze říci, že učitelé jsou při blbinách žáky vnímáni jako **protihráči** ve hře, která by se bez nich nedala hrát.

Ukázka 26:

Jednou jsme šli (kluci) na tělocvik. Pan učitel Carda nám řekl „Převlékněte se do tělocviku a buďte hodní.“ Tak jsme se převlékli a nebyli hodní. Vešli jsme do tělocvičny a čekali než přijde pan učitel Carda. Pan učitel nepřicházel a my už jsme se nudili. Petra napadlo vytáhnout si žíněnký a skákat na ně. Měli jsme podle příkazu učitele být hodní, ale pravidla jsou od toho, aby se porušovala. Vytáhli jsme trampolíny, žíněnký a skokánky. Rozbíhali

jsme se na trampolíny, skočili na skokánky, odrazili se od skokánek a padali na žíněnky. Vašek vytáhl míče a začal je všude házet. Strhla se obrovská bitva a kdo neutekl dostal každých 5 vteřin ránu míčem. Najednou si všichni všimli paní učitelky Komínkové a zděšeně se na nás dívala. Potom odešla a nám došlo, že jde žalovat panu učiteli. Během 30 vteřin bylo všechno uklizeno a my byli nastoupení. Pak přišel pan učitel a dal nám všem jedničky, že jsme byli hodní.

(text č. 127, chlapec, 8. ročník)

Ukázka 26 výše nastíněné teze hezky ilustruje. Učitel žákům zadá nějaký pokyn, ale žáci se zachovávají opačně (*tak jsme se převlékli a nebyli hodní*), ani ne tak navzdory pokynům jako spíš kvůli nim, neboť *pravidla jsou od toho, aby se porušovala*. Pravidla jsou sice opresivní, avšak humor ve škole nelikvidují, naopak jej v určitém ohledu umožňují, jejich absence by totiž znemožňovala je porušit a tím i užít si zábavu. Skákání na trampolínách a házení míči není zábavné samo o sobě, vždyť je to běžná náplň tělovýchovných hodin. Zábavné je právě porušení pokynů učitele. Kdyby kluci v tělocvičně byli ponecháni sami sobě po celou hodinu, patrně by je vystupňovaná tělesná aktivita postupně omrzela. Příchod učitelky Komínkové však dodává celé situaci novou energii – žalování a očekávání trestu jsou součástí hry. Následuje bleskurychlý úklid a předstírání pořádku, které učitel odměňuje jedničkou. To neznamená, že by se učitel domníval, že žáci stáli vzorně nastoupeni po celou dobu jeho nepřítomnosti. Naopak, přistupuje na jejich hru; ví, že dělali blbiny (avšak v přípustných mezích, protože nedošlo k žádné škodě), a přeje jim to. Jednička je součástí hry, reprezentuje předstírání nevědomosti učitele; kdyby totiž nevědomost nepředstíral, musel by žáky potrestat. A pokud by je nepotrestal, jen konstatoval, že zlobili, ale že mu to nevadí, nebyla by to žádná hra, žádná zábava, nic humorného. Vidíme, že blbiny jsou opředeny až jakousi **společenskou smlouvou** mezi žáky a učiteli. Žáci zlobí a učitelé je za to trestají, ale obě strany tak činí bez nějaké zášti: učitelé rozumí tomu, že blbiny jsou součástí žákovské role, a žáci stejně tak rozumí tomu, že dohlížení na pořádek je součástí role učitelské. V tomto ohledu plní blbiny **facilitační funkci** (viz Woods, 1983), neboť legitimizují chování obou stran (zlobení u žáků a trestání u učitelů) a přispívají k určitému **smíření** mezi nimi, při němž je však zároveň zachován institucionální pořádek školy. Nejde tedy o redefinici vztahů mezi učiteli a žáky v tom smyslu, že by se učitelé stávali partnery žáků či si k nim vypracovávali kamarádský postoj. Jde o uspořádání zcela tradiční, které však v rámci hierarchicky nastavených vztahů umožňuje žákům prožít legraci a s ní spojené příjemné emoce.

6.3 Shrnutí

V této kapitole jsme analyzovali narativy popisující incidenty odehrávající se v rámci žákovské skupiny bez výraznějšího vstupu ze strany učitelů. Rozdělili jsme je do dvou skupin. První skupinu tvoří vyprávění, v němž je objektem humoru žák, kterému se přihodí nějaká nehoda či omyl, případně projeví nějaký typ nekompetence. Komický žák se stává pro danou chvíli terčem posměchu ostatních, přičemž tento smích má patrně především funkci redukce vlastní nejistoty a obav příjemců humoru.

Druhou kategorií tvoří tzv. blbiny, tedy skupinové překračování školních norem, jež se vyznačuje bezstarostnou a povznesenou atmosférou, a to i přesto, že jeho následkem často bývá sankce ze strany učitelů.

